

Kulturowe uwarunkowania integracji europejskiej

Na kulturowe podstawy integracji europejskiej składają się trzy elementy historyczne. Pierwszym elementem jest całokształt dorobku kulturalnego antycznej Grecji i starożytnego Rzymu. Część tego dorobku w miarę rozwoju kultury europejskiej straciła aktualność, część występuje nadal często w zmienionej postaci. To, co weszło na trwałe ze starożytności do europejskiej kultury, to zdolność abstrakcyjnego myślenia, stworzenie podstaw rozwoju kultury intelektualnej, wzory instytucji demokratycznych, prawodawstwo, założenia funkcjonowania administracji publicznej, stworzenie wartości estetycznych wyrażanych w budownictwie i sztuce antycznej. Drugim elementem jest powstanie i rozwój chrześcijaństwa, zachowanie dorobku kultury antycznej i umiejętność jego powiązanie z religią chrześcijańską. System wartości chrześcijańskich spowodował, że u schyłku średniowiecza rozwinęły się literatura, nauka i sztuka. Etyka chrześcijańska wpłynęła na rozwój stosunków międzyludzkich zarówno w wymiarze społecznym, jak i indywidualnym. Trzecim, bardzo istotnym elementem rozwoju kultury europejskiej jest epoka oświecenia, która w dynamiczny sposób wpłynęła na pełny rozwój nauki, zwłaszcza nauk przyrodniczych i nauk związanych z postępowaniem technicznym. Zaczęły pojawiać się nowe koncepcje związane z terminologią nauk historycznych. Do obiegu naukowego wprowadzone zostały pojęcia „cywilizacja” i „kultura”. Myśl filozoficzna epoki oświecenia, oparta na rozumie, umożliwiła podjęcie rozważań na temat świadomego kształtowania rzeczywistości społecznej oraz politycznej. Z oświeceniem związane były narodziny uniwersalizmu oraz idei państwa narodowego. Kwestie te nie przejawiały się jednak w dążeniach integracyjnych. W XIX-wiecznej Europie istniało zbyt wiele sprzeczności politycznych, ekonomicznych i terytorialnych, by rozpocząć procesy integracyjne akceptowane nawet przez część państw. Jeśli pojawiały się koncepcje integracyjne, to były one oparte na partykularyzmach ówczesnych mocarstw europejskich

Austro-Węgier, Niemiec oraz Rosji. Dualistyczna monarchia austriacko-węgierska wysuwała koncepcję trialistyczną mającą włączyć do niej narody słowiańskie. Zjednoczone po 1871 r. Niemcy podjęły próbę utworzenia unii celnej obejmującej kraje Europy Środkowej, a następnie Mitteleuropę jako konfederacyjny ugrupowania polityczno-gospodarczego pod przywództwem Niemiec. W Rosji powstała i rozwijała się koncepcja panslawizmu, której celem było umocnienie pozycji rosyjskiej w krajach słowiańskich. Pierwsza wojna światowa przekreśliła wszystkie te koncepcje. Po wojnie na pierwszy plan wysunęły się dwa totalitaryzmy: bolszewicki i nazistowski. Kierując się ideologiami uniwersalnymi, zakładały budowę pod swoim przywództwem ogólnoswiatowego systemu społecznego, politycznego i ekonomicznego. Inną koncepcją opartą na pokojowej strukturze i szerokim porozumieniu między narodowymi państwami europejskimi w oparciu o demokratyczne zasady był paneuropeizm. Ruch paneuropejski powstał w 1926 r. w Wiedniu na kongresie założycielskim Unii Paneuropejskiej. U podstaw myśli paneuropejskiej leżało przekonanie o konieczności współpracy w skali kontynentu, a nie tylko w ramach ugrupowań regionalnych. Akcentowano potrzebę ujmowania przyszłego pokojowego rozwoju Europy z punktu widzenia obowiązków wszystkich jej państw i przekładanie interesu ogólnoeuropejskiego ponad interesy partykularne i regionalne. Podstawą współpracy paneuropejskiej miało wspólne europejskie dziedzictwo kulturalne, które twórcy ruchu paneuropejskiego uznawali za fundament budowy zjednoczonej Europy¹.

Na początku lat 30 XX w. w okresie wielkiego kryzysu ekonomicznego, rozwoju nacjonalizmów i umacniania się totalitaryzmów część intelektualistów europejskich zaczęła otwarcie wyrażać zaniepokojenie przyszłością Europy. Wychodzili oni z założenia, że cywilizacja i kultura europejska znalazły się o kresu swoich możliwości rozwojowych. Czołowym przedstawicielem pesymistów był Oswald Spengler². Optymistyczne koncepcje dotyczące stanu i przyszłości cywilizacji i kultury europejskiej reprezentowali przedstawiciele chrześcijańskiej demokracji, m.in. Alcide de Gasperi, Konrad Adenauer, Robert Schuman. W latach 30. XX w. uwa-

---

¹ Szerzej K. Łastawski, *Od idei do integracji europejskiej*, Warszawa 2003, s. 60–65.

² O. Spengler, *Zmierzch Zachodu*, przekł. J. Marzęcki, Warszawa 2001.

żali, że należy przeciwdziałać narastaniu wpływów faszystowskich w Europie i wskazywali na potrzebę stopniowego znoszenia barier celnych, by umożliwić swobodny przepływ towarów, kapitału i ludzi³. Przedstawiciele nurtu optymistycznego stali na stanowisku, że cywilizacja i kultura europejska nie są skazane na zagładę, ale posiadają wystarczającą siłę twórczą by wpływać nadal na rozwój światowej kultury.

Przebieg drugiej wojny światowej okazał się tragiczny dla społeczności europejskiej. Po wojnie Europa pogrążyła się w zapaści politycznej, gospodarczej i kulturalnej. Wydawało się, że spełni się pesymistyczna wizja końca europejskich możliwości rozwoju kulturalnego i społecznego. Na realne możliwości integracji Europy wpłynęły postanowienia jałtańskie, które doprowadziły do ideologicznego, politycznego, gospodarczego, militarnego i kulturalnego podziału kontynentu europejskiego. Zachodnia Europa z trudem przy pomocy Stanów Zjednoczonych odbudowywała demokratyczne tradycje. Europa Wschodnia została podporządkowana radzieckiemu totalitaryzmowi komunistycznemu. Mimo trudności tuż po zakończeniu działań wojennych została wznowiona dyskusja na temat budowy przyszłego nowego demokratycznego i pokojowego ładu w Europie. Postanowiono przede wszystkim wykorzystać dorobek kulturalny wielu pokoleń Europejczyków. Kultura miała być nośnikiem odbudowy Europy. Politycznym zapleczem dyskusji podjęcia współpracy państw Europy Zachodniej stały się partie chrześcijańsko-demokratyczne. Ważną rolę w wypracowaniu koncepcji integracji zachodnioeuropejskich odegrała chadecja zachodnioniemiecka z K. Adenauerem, który był od początku aktywnym animatorem i uczestnikiem europejskiego procesu integracyjnego.

Wykorzystanie dorobku kulturalnego Europy, na który tak liczono, że może być siłą napędową procesów integracyjnych, nie spełnił zakładanych oczekiwań. Już na początku dyskusji pojawił się podstawowy dylemat w odniesieniu relacji między sferą uniwersalności kultury europejskiej a sferą narodowych partykularyzmów, tak różnorodnie charakterystycznych dla europejskiego obszaru kulturowego. Ale to dzięki temu dylematowi udało się wprawdzie po wielu latach wypracować i zaakceptować w większości państw europejskich takie terminy, jak: cywilizacja europejska, kultura eu-

³ K. Łastawski, *Od idei...*, op.cit., s. 82.

ropejska, tradycja europejska, społeczeństwo europejskie itp., i umiejętnie je połączyć z różnorodnością kulturową narodowych państw europejskich. Przewycięzenie podziałów między uniwersalizmem europejskim i tendencjami partykularnymi ułatwiło proces integracji europejskiej od jego początku do ostatniego rozszerzenia Unii Europejskiej.

Czynnik kulturalny, jak się okazało, nie stał się od początku siłą napędową procesu integracyjnego Europy Zachodniej, uznanie miały przede wszystkim kwestie gospodarcze. Nie oznacza to jednak, że kulturę pomijano w dyskusjach integracyjnych. Świadczą o tym obrady Kongresu Europejskiego w Hadze (8–9 maja 1948 r.), których celem było określenie podstawowych warunków działań na rzecz zjednoczenia Europy. Jedną z trzech komisji Kongresu Europejskiego, obok Komisji Politycznej i Komisji Społeczno-Ekonomicznej, była Komisja Kulturalna. Komisja Kulturalna podjęła pracę nad kulturalnymi aspektami integracji Europy. Od 1949 r. do powołania Unii Europejskiej działaniami na rzecz integracji Europy w sferze kulturalnej kierowała powstała 5 maja 1949 r. Rada Europy. Rządy Królestwa Belgii, Danii, Republiki Francuskiej, Irlandii, Republiki Włoch, Księstwa Luksemburg, Królestwa Holandii, Norwegii, Szwecji oraz Wielkiej Brytanii i Północnej Irlandii potwierdziły swoje głębokie przekonanie do duchowych i moralnych wartości stanowiących wspólne dziedzictwo ich narodów i źródło zasad wolności osobistej, swobód politycznych i praworządności. Artykuł 1 Statutu wskazuje cel Rady Europy, którym jest osiągnięcie jedności między jej członkami, aby chronić i wciełać w życie ideały i zasady stanowiące jej wspólne dziedzictwo⁴.

Aktywność Rady Europy skupia się głównie na rozwijaniu tożsamości europejskiej i ochronie praw jednostki oraz rozwijaniu międzynarodowej współpracy. To właśnie dzięki staraniom Rady Europy podpisano w 1954 r. Europejską Konwencję Kulturalną, która określa podstawy działania i współpracy państw członkowskich w dziedzinach kultury.

Europejska konwencja kulturalna przyjęta w 1954 r. jest szeroką konwencją ramową. Obejmuje szkolnictwo, szkolnictwo wyższe i naukę, kulturę, dziedzictwo, politykę wobec sportu i młodzieży. Idea wspierania różnorodności kulturowej na poziomie współpracy międzynarodowej

---

⁴ *Statut Rady Europy*, [w:] *Dokumenty Europejskie*, t. II, red. A. Przyborowska-Klimczak, E. Skrzydło-Tefelska, Lublin 1999, s. 67.

znalazła swój wyraz po raz pierwszy w zapisach Europejskiej Konwencji Kulturalnej. Preambuła Konwencji kładzie nacisk na wspólny cel działań państw członkowskich, tj. popieranie wśród swoich obywateli „studiów nad językami, historią i cywilizacją innych narodów oraz cywilizacji wspólnej dla nich wszystkich”⁵.

Z inicjatywy Europejskiego Centrum Kultury powołano do życia 16 grudnia 1954 r. organizację Europejską Fundację Kultury, której przyświecały następujące cele:

- promocja europejskiej współpracy kulturalnej na polu międzynarodowym w zakresie edukacji, rozrywki, problemów socjalnych sztuki i mediów;
- promocja europejskiej współpracy kulturalnej poprzez granty, programy i projekty⁶.

Na lata 60., 70. i 80. XX w. przypadła największa po drugiej wojnie światowej fala globalizacji tak w wymiarze gospodarczym, ekonomicznym, jak i kulturowym czy politycznym. W latach 70. dzięki działalności Rady Europy zainicjowano spotkania ministrów kultury, na których sprecyzowano politykę kulturalną, przykładając dużą wagę do wyzwań współczesności. Pierwsze z nich odbyło się w czerwcu 1976 r. w Oslo i poświęcone było demokracji kulturalnej i, co się z nią wiąże, demokratyzacji dostępu do kultury i decentralizacji polityki kulturalnej. Drugą konferencję zorganizowano w październiku 1978 r. w Atenach, a jej hasłem przewodnim był „Kulturalny wymiar rozwoju”, kultura została tym samym uznana za główny stymulator rozwoju globalnego. Natomiast na kolejnej, która odbyła się w maju 1981 r. w Luksemburgu, podjęto próbę sprecyzowania kulturalnych celów rozwoju. Czwarta konferencja (maj 1984 r., Berlin Zachodni) zakończona została przyjęciem *Europejskiej deklaracji w sprawie celów kulturalnych*. Piąta Konferencja Ministrów Kultury zwołana we wrześniu 1987 r. w Sinterze poświęcona została problemom finansowania kultury, konieczności wzmoczonej aktywności państwa w tej kwestii oraz zwiększenia roli mecenatu prywatnego. Kultura będąca głównym czynnikiem wpływającym

---

⁵ *Europejska konwencja kulturalna*, <http://www.vilp.de/Plpdf/p145.pdf>; Do chwili obecnej 48 europejskich państw przystąpiło do Konwencji i uczestniczy w pracach Rady Europy w tych dziedzinach.

⁶ *Unia Europejska. Informator o polityce kulturalnej*, Warszawa 1998.

na rozwój ludzkiej wiedzy i kształtująca wartości winna obejmować swym zasięgiem wszystkie grupy społeczne, niezależnie od wieku uczestników ani od poróżniających ich „różnorodności”. Te pierwsze pięć konferencji zdominowane zostało przez pojęcie „wyzwań współczesności”. Polityka kulturalna powinna zatem stanowić instrument wpływający na:

- polepszenie jakości życia;
- wzmocnienie w społeczeństwie duchowych wartości;
- rozwój i wspieranie demokracji.

Uznano, że kultura nie może być wykorzystywana do manipulowania ludźmi, ani też jako środek pomocniczy do zdobycia i umacniania władzy.

Konferencje ministrów z lat 90. XX w. i z początku XXI w. w mniejszym stopniu poświęcone były demokracji kulturalnej, natomiast podjęły się tak ważnych zadań jak budowanie pokoju poprzez dialog międzynarodowy oraz skupiły się na wzmacnianiu europejskiej tożsamości kulturowej.

W Europie, podobnie jak na innych kontynentach, kultura bywa wykorzystywana dla usprawiedliwienia konfliktów między kulturami i religiami. Rada Europy jest przekonana, że komunikacja kulturowa ma podstawowe znaczenie dla zapobiegania konfliktom, jak też dla procesu pojednania. Nowy projekt *Dialog międzykulturowy a zapobieganie konfliktom* ma na celu analizowanie źródeł i mechanizmów konfliktów o podłożu kulturowym lub religijnym. W dniach 17–18 lutego 2003 r. w Strasburgu odbyła się konferencja, której myślą przewodnią był właśnie dialog międzykulturowy (*Intercultural dialog*). Uzgodnione zostały cztery tematy, wokół których toczyła się debata, a mianowicie:

- kultura i konflikt;
- różnorodność i dialog;
- rządzenie (governance) i współpraca między sektorami;
- Dialog międzykulturowy a zapobieganie konfliktom (*Intercultural Dialog and Conflict Prevention*).

Konferencja wrocławska z grudnia 2004 r. rozpoczęła obchody 50-lecia Europejskiej Konwencji Kulturalnej, które w roku następnym kontynuowane były w Strasburgu i Faro. Podczas konferencji we Wrocławiu zwrócono także uwagę na przeobrażenia roli kultury, biorąc pod uwagę Statut Rady jako dokument sygnalizujący konieczność dostrzeżenia kultury. Kazimierz Krzysztofek podczas konferencji wrocławskiej stwierdził, że „[...] Radzie

Europy przyjdzie się zmierzyć, w obszarze szeroko rozumianej kultury, z nowymi wyzwaniami spowodowanymi istotnymi zmianami zróżnicowanej natury [...], włączając w to skutki europejskiej integracji, globalizację, decentralizację Środkowej i Wschodniej Europy, technologie informacyjne i komunikacyjne oraz zmianę pokoleniową. Oblicze Europy będzie wkrótce formowane przez pokolenia niepamiętające zimnej wojny ani ideologicznych podziałów narzuconych przez żelazną kurtynę”⁷.

Obecne cele Rady Europy to:

- promowanie międzykulturowego i międzyreligijnego dialogu jako środka do zapobiegania konfliktom;
- pomoc w załagodzeniu napięć;
- wspieranie współpracy między społecznościami państw Europy i świata;
- umocnienie znaczenia europejskiej tożsamości, aby w ten sposób zapobiec nowym podziałom społecznym w powiększonej Europie;
- stymulowanie i wspieranie kulturowej różnorodności, a także społeczeństwa obywatelskiego⁸.

Konferencja w Faro z października 2005 r. poszerzyła zasięg dialogu międzykulturowego z poziomu państw i społeczeństw Europy o relacje Europy z regionami sąsiednimi, takimi jak południowe wybrzeża śródziemnomorskie, Środkowy i Bliski Wschód, a także Azję Środkową.

III Szczyt Rady Europy, który odbył się w Warszawie w dniach 16–17 maja 2005 r., przyjął Deklarację Warszawską oraz Plan Działania Rady Europy na najbliższe lata. Są to dwa zasadnicze dokumenty odnoszące się do tak ważnych kwestii, jak europejskie wartości, jedność europejska oraz wyzwania stojące w tych dziedzinach przed społeczeństwami Europy, rozwoju społeczeństw w oparciu o solidaryzm.

Sformułowania Deklaracji wzywają państwa członkowskie do „odnowienia zobowiązania do przestrzegania wspólnych wartości i zasad zakorzenionych w europejskim dziedzictwie kulturalnym, religijnym i humanistycznym – dziedzictwie wspólnie tworzonym, jak i bogatym w swojej różnorodności”⁹.

⁷ http://www.coe.org.pl/pl/rada_europy/iii_szczyt_rady_europy.

⁸ <http://www.coe.int/aboutCoe/index.asp?page=nosObjectifs&l=en>.

⁹ http://www.coe.int/t/dcr/summit/default_PL.asp?

Jednym ze strategicznych celów Planu Działania jest budowa bardziej humanistycznej i otwartej Europy, który powinien być osiągnięty poprzez szacunek i promocję różnorodności kulturalnej. Różnorodność jest bogactwem kulturowym Europy, jej wspólnym dziedzictwem i podstawą jedności. Projekt prowadzony przez Radę Europy pomaga państwom członkowskim wypracować wszechstronne podejście do polityki na rzecz różnorodności kulturowej, szczególnie dzięki programowi przeglądu polityki kulturalnej w państwach europejskich.

Polityka kulturalna i kulturowa różnorodność (Cultural policy and cultural diversity) to kolejny projekt prowadzony w latach 2001–2003. Jego działania w pierwszej fazie skoncentrowane były przede wszystkim na obszarze Europy Zachodniej (Austria, Belgia, Bułgaria, Luxemburg, Szwajcaria, Wielka Brytania, a także dla celów porównawczych w Kanadzie). W drugiej i trzeciej fazie badania objęły także obszar krajów Europy Wschodniej, a zwłaszcza Bośni i Hercegowiny, Chorwacji, Macedonii, Węgier, Rumunii, Rosji, Serbii i Ukrainy. W każdym z krajów sporządzano raporty na temat narodowej polityki mniejszościowej, a także sytuacji kulturowego zróżnicowania.

Wśród innych ciekawych działań Rady Europy należy wymienić szeroko zakrojone projekty wspomagające demokratyczną transformację w nowych państwach członkowskich, a zaliczyć do nich można

- program MOSAIC – dla Europy Południowo-Wschodniej oraz
- program STAGE dla Południowego Kaukazu¹⁰.

Europejską konwencję o koprodukcji filmowej, która ma zagwarantować przyszłość kina europejskiego poprzez wysokiej jakości koprodukcje Eurimages to porozumienie częściowe Rady Europy zawarte w 1989 r. w celu koprodukcji, dystrybucji i wystawiania dzieł kina europejskiego. Eurimages wsparły dotychczas koprodukcję ponad 900 pełnometrażowych filmów fabularnych i dokumentalnych. Ostatnio wprowadzone zostały dwa systemy – jeden dla filmów o rzeczywistych szansach na rozpowszechnianie i drugi dla filmów odzwierciedlających różnorodność kulturową europejskiego kina. Możliwe jest wsparcie dystrybucji i kin w tych państwach członkowskich, które nie mają dostępu do programu *Media* Unii Europejskiej. Do porozumienia należy 30 państw członkow-

¹⁰ http://www.regiony.nck.pl/rada_europy.php.

skich. Dysponuje ono rocznym funduszem wynoszącym około 20 milionów euro¹¹.

Wystawy sztuki Rady Europy mają służyć upowszechnianiu wiedzy i uznania dla sztuki europejskiej. Dotychczas zorganizowano 27 wystaw przedstawiających najważniejsze epoki artystyczne, od prehistorii do współczesności. Historia, migracje i globalizacja sprawiły, że tak wiele różnych społeczności żyje dziś w Europie obok siebie. Za cel trzeba uznać obecnie:

- udzielanie im pomocy w zdobywaniu lepszej wiedzy o dziedzictwie własnym i innych,
- rozwijanie na tej podstawie świadomości wspólnych wartości i budowanie tym sposobem lepszego wzajemnego zrozumienia, a także
- poczucie, że są częścią wspólnej europejskiej tożsamości¹².

W latach 2003–2004 Rada Europy pracowała nad nowym instrumentem prawnym służącym temu celowi. Dzięki wskazówkom zawartym w konwencjach z Grenady (dziedzictwo architektoniczne) i konwencjach z Valetty (dziedzictwo archeologiczne), zdefiniowane zostały standardy, metody i dobre wzorce dla takich zagadnień, jak: interpretacja i wyjaśnianie dziedzictwa kulturowego, cyfrowy zapis dóbr dziedzictwa, ochrona i rekonstrukcja historycznych budynków, odnawianie budynków mieszkalnych w historycznych ośrodkach.

Co roku we wrześniu Dni Dziedzictwa Europejskiego, koordynowane przez Radę Europy i Unię Europejską, zwracają uwagę na mało znane aspekty dziedzictwa dzięki temu, że wiele budynków i miejsc historycznych jest w tym okresie specjalnie udostępnianych zwiedzającym i odbywają się w nich imprezy kulturalne i edukacyjne¹³.

Europejskie Szlaki Kulturowe (jako pierwszy opracowany był stary szlak pielgrzymów do Santiago de Compostella) pomagają rozwijać poczucie pokrewieństwa i wspólnej przeszłości, niezakłóconej istnieniem granic¹⁴.

Pomysły Rady Europy realizowane były także w takich projektach, jak: *Książki i elektroniczna publikacja, Kultura i sąsiedztwa, Kultura, twórc*

¹¹ http://www.coe.int/t/dg4/eurimages/default_en.asp.

¹² <http://www.european-heritage.net/sdx/herein/>.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

czość i młodzi, Nowe technologie informatyczne, Baśnie i legendy Europy, a także *Szkolenia administratorów kultury*, a zatem różnorodność zainteresowań w sferze polityki kulturalnej odpowiada różnorodności mozaiki kulturowej Europy¹⁵.

Polityka kulturalna Rady Europy wsparta licznymi projektami i programami zdecydowanie ułatwia budowanie europejskiej tożsamości, niemniej jednak to, w jaki sposób wykorzystamy dane nam ku temu możliwości, zależy przede wszystkim od nas samych, od naszej chęci uczestniczenia w kulturze i otwarciu się na innych, kulturowo odmiennych, choć powiązanych z nami naszą wspólną europejskością.

W Radzie Europy przygotowywane są umowy międzynarodowe służące ochronie kultury i różnym aspektom stosunków kulturalnych.

- Europejska konwencja kulturalna (1954)¹⁶;
- Konwencja o ochronie architektonicznego dziedzictwa kulturalnego Europy (1985)¹⁷;
- Konwencja o telewizji transgranicznej (1989)¹⁸;
- Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (1992)¹⁹;
- Europejska konwencja o koprodukcji kinematograficznej (1992)²⁰;
- Europejska karta języków regionalnych i języków mniejszości (1994)²¹;
- Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa audiowizualnego (2001)²².

Od 1985 roku funkcjonuje Konwencja o Ochronie Architektonicznego Dziedzictwa Kulturowego Europy. Rada Europy uczestniczy także we wspieraniu produkcji kinematograficznej i telewizyjnej. Na jej forum powstała Konwencja o Telewizji Ponadgranicznej, podpisana w Strasburgu

---

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ <http://www.vilp.de/Plpdf/p145.pdf>.

¹⁷ http://coe.org.pl/files/286115680/file/ets_121.pdf.

¹⁸ http://coe.org.pl/files/286115680/file/ets_132.pdf.

¹⁹ http://coe.org.pl/files/286115680/file/ets_143.pdf.

²⁰ <http://www.lex.com.pl/serwis/du/2003/1913.htm>.

²¹ http://coe.org.pl/files/286115680/file/ets_148.pdf.

²² <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:323:0057:01:PL:HTML>.

dnia 5 maja 1989 r. Konwencja ta zapewnia ogólne normy prawne w zakresie przepływu przez granicę usług w dziedzinie programów telewizyjnych²³.

Mimo że to właśnie Rada Europy jako pierwsza zainteresowała się kwestiami kultury, to jednak Unia Europejska podjęła konkretne kroki w tej dziedzinie i wyznacza zasady europejskiej polityki kulturalnej. Działania obu tych organizacji pomimo tego, że dotyczą tej samej kwestii, nie są działaniami wspólnymi, a raczej komplementarnymi.

Utworzona w 1951 r. Europejska Wspólnota Węgla i Stali oraz na mocy traktatów rzymskich Europejska Wspólnota Gospodarcza i EURATOM w żadnym ze swoich artykułów nie regulowały kwestii związanych z kulturą.

Wymiar kulturalny w procesie integracyjnym został wprowadzony do Traktatu rzymskiego powołującego w 1957 r. Europejską Wspólnotę Gospodarczą. Świadczą o tym zapisy dotyczące ochrony dóbr kulturalnych znajdujących się w poszczególnych krajach tak, aby ich wywóz wobec zwiększającego się swobodnego ruchu osobowego na obszarze państw członkowskich wspólnot nie wpływał na zubożenie ich dorobku kulturalnego. W traktacie nie było zapisów dotyczących upowszechniania wartości kulturalnych. Jedynie art. 36 Traktatu rzymskiego wprowadził ograniczenia swobodnego przepływu w stosunku do majątku narodowego posiadającego wartość artystyczną, historyczną lub archeologiczną. Był to jedyny zapis dotyczący kultury. Jednakże powyższe ograniczenia i zakazy nie mogły jednak stanowić środków samowolnej dyskryminacji ani zamaskowanego ograniczania handlu pomiędzy państwami członkowskimi.

Analiza dokumentów Wspólnot z lat 60. i 70. XX w. potwierdza, że polityka kulturalna nie odgrywała znaczącego miejsca. Upowszechnianie dorobku kulturalnego przejawiało się raczej w okazjonalnych deklaracjach niż w konkretnych działaniach.

Dopiero na początku lat 80. XX w. Wspólnoty podjęły systematyczne działania w kierunku zbudowania organizacyjnych i politycznych podstaw wspólnej polityki kulturalnej. W latach 80. dochodzi do systematycznych spotkań ministrów kultury państw członkowskich EWG. Celem tych spotkań była aktywizacja współpracy kulturalnej i opracowywanie koncepcji jak wykorzystać sferę kulturalną w umacnianiu procesu integracji. Powołano Komitet do spraw Kulturalnych. Zadaniem Komitetu było wypracowa-

²³ *Unia Europejska. Informator...*, op.cit., s. 10.

nie rozwiązań szczegółowych dotyczących upowszechniania europejskich wartości kulturalnych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego Europy. W odniesieniu do ostatniego stwierdzenia, wspierano środkami finansowymi działalność konserwatorską zabytkowych obiektów historycznych.

W uroczystej Deklaracji Stuttgarckiej w Sprawie Unii Europejskiej z dnia 19 czerwca 1983 r. Także podczas kolejnych szczytów w Hadze, Paryżu i Kopenhadze zaczęto podkreślać znaczenie kultury dla procesu integracyjnego, co w rezultacie dało zamieszczenie odpowiednich zapisów w Traktacie z Maastricht.

Zdefiniowany w Jednolitym Akcie Europejskim (z 1986 r.) Jednolity Rynek Europejski przewidywał swobodny przepływ osób, usług, towarów i kapitału. W odniesieniu do kultury oznaczało to:

- swobodny przepływ towarów, czyli dzieł sztuki, książek, nośników muzyki i filmów;
- swobodny przepływ osób, tj. artystów, dziennikarzy, pisarzy;
- swobodny przepływ usług (np. wydawniczych), produkcję i dystrybucję dóbr kultury oraz
- swobodny przepływ kapitału – finansowanie kultury.

Zapisy dotyczące polityki kulturalnej weszły do Traktatu z Maastricht z 1992 r. powołującego Unię Europejską. Spowodowało to, że w latach 90. XX w. nastąpiła znacząca aktywizacja działań. Systematycznie były wprowadzane różnorodne programy, które ukierunkowane były na wspieranie poszczególnych obszarów związanych z kulturą. Najwięcej programów dotyczyło upowszechniania wśród państw członkowskich europejskiego dorobku kulturalnego oraz stworzenia odpowiedniej sieci informacyjnej, dzięki której z dziedzictwem kultury europejskiej mógł zapoznawać się cały świat.

Pierwszą podstawą prawną stał się artykuł 128 Traktatu z Maastricht z 1992 r., który wprowadził nowy rozdział dotyczący zagadnień kultury: „Wspólnota powinna przyczynić się do rozwoju kultur państw członkowskich przy zachowaniu ich narodowych i regionalnych różnorodności, jak również przy równoczesnym zaznaczeniu wspólnego dziedzictwa kulturowego”²⁴.

---

²⁴ *Traktat z Maastricht*, [w:] *Dokumenty Europejskie*, t. I, red. A. Przyborowska-Klimczak, E. Skrzydło-Tefelska, Lublin 1996, s. 20.

Traktat określił „przyczynianie się do wysokiego poziomu oświaty i szkolenia oraz do rozkwitu kultur państw członkowskich” jako jeden z celów UE. Zezwolił na udzielanie pomocy w promocji kultury i konserwacji dziedzictwa pod warunkiem, że pomoc ta nie wpływa na handel czy konkurencyjność i nie jest sprzeczna z dobrem ogółu. Dzięki temu kultura zajęła oficjalne miejsce w myśli europejskiej. Zapisy dotyczące kultury, które zawarte zostały w Traktacie z Maastricht o Unii Europejskiej dały podstawy prawne do rozszerzenia działań Wspólnoty w tej sferze.

We Wstępie do Traktatu UE, Wysokie Umawiające się Strony wyraziły swoje dążenie do „zaznaczenia nowego etapu w procesie integracji europejskiej” oraz pragnienie „pogłębienia solidarności pomiędzy swoimi narodami respektując ich historię, kulturę i tradycję”. Ponadto przyjęto istotne dla kultury europejskiej postanowienie dotyczące ustanowienia jednolitego obywatelstwa dla obywateli swoich krajów²⁵.

Jednak wejście w życie Traktatu z Maastricht 1 listopada 1993 r. nie zakończyło procesu rozwoju prac nad kształtem i zakresem podstawowych praw Wspólnoty, również w dziedzinie kultury. Kontynuowano je do chwili podpisania Traktatu w Amsterdamie w dniu 2 października 1997 r. Przyjęty wówczas dokument zatytułowano: Traktat amsterdamski zmieniający Traktat o Unii Europejskiej, traktaty ustanawiające Wspólnoty Europejskie i niektóre odnośne akty. W Traktacie amsterdamskim istotne miejsce zajmują postanowienia dotyczące tzw. ściślejszej współpracy państw członkowskich. Pod pojęciem ściślejszej współpracy należy rozumieć sytuację, w której po spełnieniu określonych warunków część państw członkowskich może nawiązać między sobą bliższą współpracę, mimo że nie będą uczestniczyły w niej inne państwa członkowskie. Biorąc pod uwagę wszystkie warunki, obszar działań, którego może dotyczyć ściślejsza współpraca, jest niewielki i obejmuje dziedziny, w których Wspólnota nie wprowadziła środków harmonizacji, a więc kulturę i edukację.

Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską z uwzględnieniem zmian wprowadzonych postanowieniami Traktatu amsterdamskiego z 2.10.1997 r. zastąpił Rozdział IX rozdziałem XII. Artykuł 151 tego Traktatu wskazuje, iż celem Wspólnoty jest zachęcanie do współpracy pomię-

---

²⁵ *Traktat o Unii Europejskiej*, [w:] *Dokumenty Europejskie*, t. III, red. A. Przyborska-Klimczak, E. Skrzydło-Tefelska, Lublin 1999, s. 45–46.

dzy państwami członkowskimi oraz wspieranie i uzupełnianie działań w następujących dziedzinach:

- podnoszenie poziomu wiedzy i szerzenie kultury oraz historii narodów europejskich;
- zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim;
- niekomercyjna wymiana kulturalna;
- twórczość artystyczna i literacka oraz audiowizualna²⁶.

Zgodnie z punktem 4 Traktatu Wspólnota uwzględnia aspekty kulturowe w swoich działaniach podejmowanych na mocy innych przepisów, w celu poszanowania i popierania różnorodności kultur wchodzących w jej skład.

Zadaniem Unii jest też troska o to, aby były zagwarantowane odpowiednie przesłanki dla zdolności konkurencyjnej przemysłu kulturowego Wspólnoty, o korzystne otoczenie dla rozwoju tego przemysłu i łatwiejszy sposób finansowania. Przemysł ten bez względu na to, czy chodzi o film, media audiowizualne, wydawnictwa czy muzykę, jest ważnym źródłem zatrudnienia. Blisko 7 milionów Europejczyków pracuje w sektorze kultury, to oni są nosicielami tożsamości europejskiej i wyrazem kulturalnej różnorodności.

Unia podejmuje się działań w takich sferach, jak kształcenie i młodzież, wymiana kulturalna, wspieranie kulturowej i językowej różnorodności, oraz wymienia następujące dziedziny kultury: architektura, sztuka, taniec, muzyka, fotografika, teatr, książki, film.

Ogromna część kulturalnych środków Unii przeznaczana jest na realizację projektów służących zachowaniu europejskiego dziedzictwa kulturowego. Już w 1974 r. Rezolucja Parlamentu Europejskiego wskazała na konieczność akcji wspólnotowych w obszarze kultury, głównie ochrony dziedzictwa kulturowego.

Agenda 2000, dokument opracowany przez Komisję Europejską, ogłoszony w Parlamencie Europejskim po zakończeniu konferencji międzyrządowej w 1997 r., przedstawiał cele i politykę UE na przełomie wieków. Strategia rozwojowa zakładała wzmocnienie UE i rozszerzanie jej granic.

---

²⁶ A. Bokobza, *Politique culturelles en Europe et politique européenne de la culture*, Centre de Sociologie Européenne, s. 3–5.

Agenda podkreślała rolę kultury w procesie rozszerzenia Unii Europejskiej o kraje Europy Środkowej i Wschodniej, zwracając uwagę na uczestnictwo państw kandydujących w działaniach Wspólnot z zakresu kultury, edukacji i szkoleń, co pomoże w budowaniu bliższych powiązań tych krajów z UE oraz zapewni bogate doświadczenie dla wszystkich zainteresowanych²⁷.

Traktat z Lizbony nadaje większe znaczenie kulturze: W preambule Traktatu UE znajduje się stwierdzenie: „inspirowani kulturowym, religijnym i humanistycznym dziedzictwem Europy”. W jednym z celów określonych w Traktacie jest mowa, że UE „szanuje swoją bogatą różnorodność kulturową i językową oraz czuwa nad ochroną i rozwojem dziedzictwa kulturowego Europy” (art. 3 Traktatu UE). W Traktacie z Lizbony wprowadzono istotne nowe rozwiązanie: w procesie podejmowania decyzji przez Radę będzie od teraz obowiązywać zasada głosowania większością kwalifikowaną w miejsce dotychczasowej, polegającej na głosowaniu jednomyślnym. Niemniej jednak ponieważ wciąż nie jest możliwa harmonizacja uregulowań w zakresie polityki kulturalnej, zasada głosowania większością kwalifikowaną będzie miała w głównej mierze zastosowanie w przypadku podejmowania decyzji dotyczących formy i zakresu programów finansowania. Działania UE na rzecz kultury podlegają uregulowaniom art. 167 TFUE (dawny art. 151 TWE). Ustanowiono w nim zasady oraz aktualne ramy dla polityki w zakresie kultury, obejmujące zarówno jej aspekt materialny, jak i procedury podejmowania decyzji. W art. 6 TFUE określono kompetencje Unii w dziedzinie kultury: „Unia ma kompetencje do prowadzenia działań mających na celu wspieranie, koordynowanie lub uzupełnianie działań państw członkowskich”.

W maju 2007 r. Komisja przedstawiła propozycję europejskiej agendy kultury, opartej na trzech wspólnych celach: propagowaniu różnorodności kulturowej i dialogu międzykulturowego, propagowaniu kultury jako katalizatora twórczości oraz propagowaniu kultury jako istotnego elementu stosunków międzynarodowych UE. Zgodnie z pierwszym celem UE i pozostałe zainteresowane strony powinny współpracować na rzecz propagowania dialogu międzykulturowego, mając na uwadze rozumienie, poszanowanie i promowanie różnorodności kulturowej. Na przykład na-

²⁷ http://ec.europa.eu/agenda2000/index_en.htm.

leży dokładać starań na rzecz transgranicznej mobilności artystów i pracowników sektora kultury, a także transgranicznego rozpowszechniania dzieł sztuki.

Drugi cel koncentruje się na promowaniu kultury jako katalizatora twórczości w ramach strategii lizbońskiej na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia oraz przyjętej po niej strategii *Europa 2020*.

Trzecim celem jest propagowanie kultury jako niezbędnego elementu w stosunkach międzynarodowych Unii. UE jako strona Konwencji UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego zobowiązała się do nadania Europie nowej, bardziej aktywnej roli w dziedzinie kultury w kontekście stosunków międzynarodowych Europy i włączenia wymiaru kulturowego jako istotnego elementu w stosunkach Europy z krajami i regionami partnerskimi.

Jednym z bieżących priorytetów UE jest dialog międzykulturowy. Po wejściu w życie Traktatu z Lizbony zagadnienie to nabrało jeszcze większego znaczenia. Zwłaszcza w dziedzinie polityki kulturalnej szczególne znaczenie mają takie inicjatywy, jak działania na rzecz kultury Romów, wielokulturowe miasta oraz dialog w ramach platformy na rzecz wielokulturowej Europy. Inne strategie polityczne UE promujące dialog międzykulturowy obejmują między innymi: wielojęzyczność, młodzież, badania naukowe, integrację i stosunki zewnętrzne.

Unia Europejska nie ma wspólnej polityki kulturalnej rozumianej jako system działań podejmowanych w oparciu o specyficzne dla tej dziedziny zasady i podporządkowanie przyjętym przez wszystkie państwa członkowskie celom. Kultura nie należała do priorytetów tworzącej się wspólnoty europejskiej. Do momentu podpisania Traktatu o Unii Europejskiej nie było podstaw prawnych do podejmowania działań w dziedzinie kultury i pozostawała ona w wyłącznych kompetencjach państw członkowskich.

Unia Europejska traktuje kulturę jako sferę narodowej suwerenności poszczególnych państw członkowskich i nie dąży do ujednoczenia krajowych polityk ani wprowadzenia wspólnej polityki w sektorze kultury. Kultura nie znalazła się w priorytetach działań Wspólnot Europejskich w ich początkowej fazie, choć zawsze podkreślano wagę wspólnego dziedzictwa kulturowego oraz jego znaczenie dla procesu integracji.

Idea „europejskiej polityki kulturalnej” implikuje istnienie „kultury europejskiej”. W użytym przeze mnie pojęciu trzeba jednak zwrócić uwagę na to, że „kultura europejska” określa jednocześnie jej różnorodność, biorąc pod uwagę kultury lokalne (narodowe, regionalne) i kulturę traktowaną jako zinstytucjonalizowaną politykę. Problemem jest analiza na dwóch poziomach, lokalnym i globalnym, które znajdują się w centrum analiz dotyczących globalizacji w kulturze²⁸.

Każde państwo członkowskie decyduje o sprawach własnej kultury, natomiast UE włącza się tylko tam, gdzie zadania i zamierzenia kulturalne przekraczają możliwości i kompetencje pojedynczych państw. Szczególnie chodzi tu o podnoszenie poziomu wiedzy, szerzenie dorobku kultury europejskiej oraz ochronę europejskiego dziedzictwa kulturowego. Unia Europejska koncentruje się na tworzeniu programów i akcji wspólnotowych, które uzupełniają polityki narodowe i wspierają współpracę między podmiotami z poszczególnych państw. W 1995 r. zgłoszona została inicjatywa utworzenia Maison européenne de la Culture, który miał stać się wspólnym organem wszystkich narodowych instytutów kulturalnych państw członkowskich Unii Europejskiej, gdzie można by było pracować nad wspólnymi projektami w dziedzinie kultury. Idea tego Europejskiego Instytutu Kultury promowałaby różnorodność i dialog międzykulturowy. Instytuty narodowe miały podpisać deklarację dotyczącą jego utworzenia, ale nigdy to nie nastąpiło, ponieważ zbyt wiele narodowych interesów poszczególnych państw je poróżniło. Trudne także było utworzenie wspólnego budżetu na przykład dla promocji artystów wywodzących się z różnych państw²⁹.

Jednym z kulturowych filarów wspólnoty europejskiej jest zróżnicowana struktura językowa. Uznanie tej różnorodności zawarte jest w Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej³⁰. Rezolucja Rady z dnia 14 lutego 2002 r. o różnorodności językowej przyznaje językom rolę integrującą, zwłaszcza w rozszerzającej się Europie. Unia angażuje się również w działania mające na celu zachowanie i promocję języków mniejszości.

---

²⁸ A. Bokobza, *Politique culturelles en Europe...*, op.cit., s. 1.

²⁹ P. Sticht, *Culture européenne ou Europe des cultures. Les enjeux actuels de la politique culturelle en Europe*, Paris 2000, s. 12.

³⁰ *Karta Praw Podstawowych*, Nicea 7.12.2005 r., Monitor Integracji Europejskiej, UKIE Warszawa 2004, s. 74.

Programy współpracy kulturalnej Unii Europejskiej

Współpraca kulturalna pomiędzy państwami europejskimi wspierana jest głównie przez programy kulturalne. W ciągu minionych 10 lat europejskie wsparcie współpracy kulturalnej przyjmowało różne formy. Podjęte przez Komisję Europejską pierwsze środki w latach 1996–1999 zostały podzielone w ramach trzech programów sektorowych: RAPHAEL, KALÉIDOSCOPE, ARIANE.

Do czasu zaakceptowania jednolitego programu ochrony dziedzictwa kulturowego RAPHAEL w 1997 r. Wspólnota podejmowała bardzo różnorodne i rozproszone działania mające na celu ochronę dziedzictwa narodowego, które obejmowały przede wszystkim:

- od 1983 r. patronat nad zabytkami o szczególnej wartości historycznej (dofinansowanie prac restauracyjnych takich zabytków jak m.in. Forum Romanum w Rzymie czy opactwo cysterskie w Santa Maria de Buoro d'Amos w Portugalii);
- wsparcie finansowe konserwacji i restauracji zabytków;
- ochronę i konserwację zabytków dziedzictwa ruchomego.

Program wsparcia finansowego miał na celu ratowanie europejskiego dziedzictwa architektonicznego i archeologicznego. Rezolucja Rady Ministrów z 13 listopada 1986 r. dotycząca konserwacji europejskiego dziedzictwa architektonicznego usankcjonowała podjętą już w 1984 r. akcję, w ramach której przyznawało się wyselekcjonowanym projektom dotacje do pewnej wysokości. Do 1996 r. obowiązywała zasada, że Komisja wyznaczała na dany rok określony temat i rozpatrywano tylko te projekty, które wnioskowoły o dofinansowanie renowacji obiektów odpowiadających tematycznie propozycji Komisji³¹.

Wszystkie powyżej opisane działania miały zostać skumulowane w całościowym programie ochrony dziedzictwa kulturowego – RAPHAEL. Ze względu na brak consensusu w sprawach finansowych Komisja Europejska przedstawiła tematy/akcje zastępcze, które były realizowane w latach 1996–1997:

---

³¹ Association Française du Conseil des Communes et Régions d'Europe, <http://www.afccre.asso.fr/politiques%20territoriales/cultures.htm>.

- zwiększenie dostępu do zasobów kulturowych muzeów europejskich;
- ochrona europejskiego dziedzictwa kulturowego;
- ochrona i wykorzystywanie dziedzictwa archeologicznego oraz spuścizny europejskiego baroku;
- program szkolenia i wymiany profesjonalistów z zakresu konserwacji europejskiego dziedzictwa kulturowego.

Program RAPHAEL miał na celu:

- wspieranie dziedzictwa kulturalnego, np. przez finansowanie prac związanych z renowacją europejskich pomników i obiektów o szczególnym znaczeniu historycznym;
- wspomaganie imprez kulturalnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturalnego i przydzielanie subwencji na szkolenie w zakresie konserwacji i renowacji³².

Program ten został zatwierdzony w 1997 r., otrzymując z unijnych funduszy 30 mln ECU na okres trzech lat³³.

Program KALÉIDOSCOPE dotyczył:

- realizacji projektów artystycznych o wymiarze europejskim poprzez finansowe wsparcie wszystkich rodzajów sztuk od spektakli, poprzez sztuki plastyczne, muzykę, aż po multimedia;
- współpracy transgranicznej i tzw. „wartości dodanej” w dziedzinie kultury w UE;
- wspomaganie nowatorskich projektów kulturalnych inicjowanych przez państwa europejskie;
- pomocy w rozwoju profesjonalnych umiejętności artystów i osób związanych z kulturą;
- propagowania wiedzy o kulturach europejskich³⁴.

Program dostępny był dla projektów, w których brały udział co najmniej trzy państwa członkowskie. Państwa kandydujące mogły do nich dołączyć w roli czwartego partnera. Wśród akcji objętych programem KALÉIDOSCOPE znalazły się: Europejskie Miasto Kultury, Młodzieżowa

---

³² Decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady z 13 października 1997 r. (nr 2228/97/EC).

³³ Association Français du Conseil des Communes et Régions d'Europe, <http://www.afccre.asso.fr/politiques%20territoriales/cultures.htm>.

³⁴ Decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady z 29 marca 1996 r. (nr 719/96/EC).

Orkiestra Unii Europejskiej i Orkiestra Barokowa. Ostatecznie Program KALÉIDOSCOPE funkcjonował w latach 1996–1999, z całkowitym budżetem 26,5 mln euro i pozwolił na realizację 518 projektów³⁵.

Program ARIANE zajmował się promocją książek i czytelnictwa. Stanowił finansowe wsparcie przekładów książek, szczególnie z języków mniejszości narodowych (np. język Basków, język korsykański, bretoński, kataloński) na języki państw członkowskich i odwrotnie oraz rozpowszechnianie współczesnych dzieł poświęconych kulturze europejskiej.

Podstawowe założenia programu obejmowały:

- zachęcanie do współpracy pomiędzy państwami członkowskimi w dziedzinie książki i czytelnictwa;
- popieranie i uzupełnianie działań w tej dziedzinie, które służą rozkwitowi kultur w poszanowaniu różnic narodowych i regionalnych;
- poszerzenie znajomości i szersze rozpowszechnianie twórczości literackiej a także historii narodów Europy;
- szeroki dostęp obywateli Europy do literatury poprzez: wspieranie tłumaczeń dzieł literackich, teatralnych oraz z dziedzin pokrewnych, wspieranie projektów współpracy w dziedzinie książki i czytelnictwa zrealizowanych w formie partnerstwa oraz kształcenie osób zajmujących się zawodowo tą dziedziną.

Do priorytetów programu należały:

- zachęcanie do możliwie najszerszego rozpropagowania dzieł współczesnej literatury, reprezentatywnej dla państw członkowskich, przyznając pierwszeństwo tłumaczeniom dzieł napisanych w językach mniej znanych na terenie Wspólnoty;
- zapewnienie rozpowszechnienia współczesnych dzieł dramatycznych, w celu prezentacji europejskiemu odbiorcy repertuaru różnorodnego i reprezentatywnego dla państw członkowskich;
- promowanie działań opisujących kulturę i historię narodów Europy;
- wspieranie działań na poziomie narodowym i regionalnym, prowadzących do nawiązania kontaktów w formie sieci współpracy lub partnerstwa w zakresie kształcenia, podnoszenia kwalifikacji, badań czy studiów.

---

³⁵ K. Waluch, *Polityka kulturalna Unii Europejskiej*, Płock 2001, s. 23–25.

Program ARIANE miał na celu udzielanie wsparcia finansowego dla dziedziny tłumaczeń. W ramach programu wyróżniono trzy akcje:

- pomoc na rzecz tłumaczeń XX-wiecznych dzieł literackich wysokiej jakości,
- pomoc na rzecz tłumaczenia utworów teatralnych,
- pomoc finansowa przyznana na rzecz dzieł oraz prac badawczych.

Celem poszczególnych akcji było rozpowszechnianie dzieł literackich poprzez ich publikację i udostępnianie publiczności. Ponadto skupiono się na rozpowszechnianiu informacji w dziedzinie kultury³⁶. W ramach Programu ARIANE w latach 1997–1999 zrealizowano 767 projektów, przy łącznym budżecie w wysokości ponad 11 mln euro. Wspierał tłumaczenia współczesnej literatury i projekty dotyczące współpracy w zakresie promocji książek i czytelnictwa w Europie. Przyznawał stypendia i pokrywał koszty podróży na kursy dla tłumaczy literatury pięknej. W ramach tego programu przyznawano europejskie nagrody literackie i nagrody Ariston dla tłumaczy. W roku 1996 program ARIANE sponsorował tłumaczenie 95 utworów literackich i sztuk teatralnych.

W tym samym czasie, kiedy to realizowane były trzy wyżej wymienione programy, na forum Wspólnoty podjęto rozmowy dotyczące przyszłości działań na rzecz kultury w Europie. Efektem końcowym była decyzja 508/2000/EC Parlamentu Europejskiego i Rady po konsultacji z Komitetem Regionów, z dnia 14 lutego 2000 r., na mocy której przyjęto jednolity instrument finansowania i programowania współpracy kulturalnej, zwany programem *Kultura 2000*³⁷.

Program *Kultura 2000* zastąpił trzy wcześniej realizowane programy współpracy kulturalnej i miał służyć wspieraniu inicjatyw artystycznych i kulturalnych uwzględniających wymiar europejski.

Od momentu powołania do życia programu *Kultura 2000* co roku Wspólnota udzielała wsparcia jednorocznym lub wieloletnim wydarzeniom i projektom kulturalnym, organizowanym na podstawie porozumień o partnerstwie lub współpracy wielostronnej w ramach sieci kulturalnych.

---

³⁶ Decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady z 6 października 1997 r. (nr 2085/97/EC).

³⁷ EUR-Lex Culture, <http://europa.eu.int/eur-lex>.

Do celów programu należały:

- promocja dialogu kulturowego oraz wzajemnego poznawania kultury i historii narodów Europy;
- promocja twórczości, ponadnarodowe propagowanie kultury i mobilności artystów, twórców innych podmiotów związanych z kulturą oraz ich dzieł, przy szczególnej opiece nad osobami młodymi, pochodzącymi ze środowisk najbardziej potrzebujących i różnorodnych kulturowo;
- wspieranie różnorodności kulturowej oraz rozwój nowych form ekspresji kulturowej;
- wspieranie wspólnego dziedzictwa kulturowego o szczególnym znaczeniu dla Europy;
- promocja dialogu międzykulturowego oraz wzajemnej wymiany między kulturami europejskimi i pozaeuropejskimi;
- uwzględnienie roli kultury w rozwoju społeczno-ekonomicznym;
- wyraźne uznanie kultury jako czynnika ekonomicznego oraz czynnika integracji społecznej i obywatelskiej;
- lepszy dostęp do dzieł i instytucji kultury dla możliwie największej liczby obywateli UE³⁸.

Realizację programu przewidziano na okres pięciu lat, począwszy od 1 stycznia 2000 r. i powiązано ze ściśle przewidzianym na ten cel budżetem w wysokości 167 mln euro. Corocznie na podstawie określonych zasad rozpisywany jest konkurs, na który zgłaszane są do Komisji Europejskiej poszczególne projekty dotyczące kultury. Wśród beneficjentów programu wymienić należy: administrację państw uczestniczących w programie, jednostki posiadające osobowość prawną, organizacje pozarządowe, organizacje typu non profit.

Zgodnie z decyzją Komisji Europejskiej we wszystkich państwach biorących udział w programie powstawały, począwszy od roku 1998, tzw. Cultural Contact Points – punkty doradczo-informacyjne, których celem jest przepływ informacji o przedsięwzięciach kulturalnych podejmowanych przez UE. Od 2001 r. uprawnionymi do udziału w tym programie były również państwa kandydujące do Unii Europejskiej.

Określone w programie *Kultura 2000* cele miały być zrealizowane poprzez:

---

³⁸ Program *Kultura 2000*, Cultural Contact Point, www.cccp.prv.pl.

- **specjalne działania innowacyjne i eksperymentalne**, służące rozwijaniu nowych form ekspresji w ramach muzyki, sztuk scenicznych, performance, fotografii, architektury, literatury, czytelnictwa; na wsparcie tego typu działań przeznaczano 45% ogólnych środków w skali rocznej;
- **zintegrowane działania wsparte wieloletnimi porozumieniami o współpracy** kulturalnej – umowy w formie sieci kulturalnych promujące koprodukcję filmową, swobodny przepływ dzieł artystycznych i artystów, służące podkreślanii różnorodności kulturalnej, wielojęzyczności kształtowania świadomości wspólnej historii i wspólnych korzeni; na wsparcie przeznaczano 35% środków w skali rocznej;
- **impresy kulturalne o zasięgu europejskim** i międzynarodowym, mające na celu nawiązywanie lub kontynuowanie dialogu w dziedzinie kultury, np. Europejska Stolica Kultury, Europejski Miesiąc Kultury czy uroczystości w krajach obejmujących Prezydencję w Unii Europejskiej; na tego typu działania przeznaczano 10% środków w skali rocznej.

Priorytety programu *Kultura 2000* to:

- rozwój społeczeństwa obywatelskiego;
- kreatywne zastosowanie nowych technologii;
- łączenie tradycji z innowacyjnością.

Najważniejsza zmiana w podejściu Komisji Europejskiej do programów kulturalnych polegała na koncentracji na wspólnych aspektach europejskiego dziedzictwa kulturowego.

W krajach Unii Europejskiej kultura finansowana jest głównie ze środków państwa i samorządów terytorialnych, co jest efektem uznania kultury w *Agendzie 2000* za ważny instrument rozwoju i rozszerzenia Unii Europejskiej. Parlament Europejski i Rada zgodnie z decyzją z dnia 31 marca 2004 r., mając na uwadze Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, głównie art. 151, oraz zapewnienie ciągłości działań Wspólnoty w zakresie kultury ustalili, iż program *Kultura 2000* powinien być przedłużony o kolejne 2 lata do 31 grudnia 2006 r. Jednocześnie kwotę 167 mln euro z art. 3.1 zastąpiono kwotą 236,5 mln euro. W edycjach na lata 2005–2006 zrezygnowano z podejścia sektorowego każdej dziedzinie kultury przyznano podobne ilości grantów finansowych Komisji Europejskiej. W pro-

gramie uczestniczyć mogły państwa członkowskie, państwa kandydujące i kraje EFTA. Program był też otwarty na współpracę z państwami trzecimi, które podpisały umowy stowarzyszeniowe na wspólne działania z organizacjami międzynarodowymi, tj. UNESCO czy Radą Europy.

W lipcu 2004 roku powstał projekt uchwały Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie programu *Kultura 2007*, obejmującego swymi ramami lata 2007–2013. Program *Kultura* (2007–2013) jest głównym programem Unii Europejskiej w dziedzinie kultury skierowanym bezpośrednio do instytucji kulturalnych w Europie. Program jest uwieńczeniem długotrwałych dyskusji, licznych raportów, dotyczących pierwszej edycji programu *Kultura 2000* i wielu rozważań dotyczących jakże ważnych dla współczesnej zintegrowanej Europy kwestii kulturowych. Wskazano pewne słabości poprzedniej edycji programu: przede wszystkim zbyt rozproszenie aktywności Unii w zakresie kultury, zbyt dużo różnorodnych celów przy jednocześnie zbyt ograniczonych środkach finansowych.

Projekt zaleca skupienie uwagi na trzech głównych punktach aktywności kulturalnej:

- na wsparciu mobilności ludzi aktywnie zajmujących się kulturą;
- na wsparciu promocji dzieł sztuki i przekazu kulturowego;
- na wsparciu dialogu międzykulturowego.

Zwykły obywatel powinien mieć większe możliwości, ażeby móc osobiście tworzyć sieci kulturalne, realizować projekty czy uczestniczyć w dialogu międzykulturowym. Każdy przyszły projekt musi obejmować co najmniej dwa z trzech wymienionych celów. Najważniejszą innowacją Programu *Kultura* jest wprowadzenie globalnej wizji, obejmującej jako całość sektor kulturalnej aktywności UE. Nowy instrument finansowania obejmuje trzy obszary:

1. Wsparcie projektów kulturalnych, tzn. sieci kulturalnych, projektów współpracy wielostronnej i szczególnych projektów kulturalnych, do których zaliczono akcję Kulturalna Stolica Europy, jak również projekty współpracy z krajami trzecimi.
2. Wsparcie dla organizacji kulturalnych oraz środki służące zachowaniu miejsc i archiwów związanych z deportacjami ludności, symbolizujących miejsca cierpień ludzkości, jak np. obozy.

3. Wsparcie dla opracowań dotyczących współpracy kulturalnej, chodzi przede wszystkim o gromadzenie i wymianę informacji dotyczących każdej sfery europejskiej współpracy kulturalnej³⁹.

Ogólnym celem programu jest wzmocnienie przestrzeni kulturowej wspólnej dla Europejczyków, opartej na wspólnym dziedzictwie kulturowym, poprzez rozwój wspólnych przedsięwzięć pomiędzy twórcami, uczestnikami działań kulturalnych. Ma też na celu zachęcanie do powstawania poczucia obywatelstwa europejskiego.

Program nastawiony jest na trzy konkretne zadania:

- wspieranie ponadnarodowej mobilności osób pracujących w sektorze kultury,
- wspieranie ponadnarodowego obiegu dzieł oraz wyrobów artystycznych i kulturalnych,
- wspieranie dialogu między kulturami⁴⁰.

Cele programu *Kultura 2007–2013* wpisują się w założenia polityki kulturalnej Unii Europejskiej. W 2008 r. pierwsza koncepcja Komisji Europejskiej na temat wspólnego planu dotyczącego kultury została poparta przez Parlament Europejski i Radę. Stwierdzono, iż kultura jest czymś znacznie szerszym niż ekonomia. Powoduje, że ludzie mają nadzieje i marzenia poprzez stymulowanie ich zmysłów i proponowanie nowych sposobów patrzenia na rzeczywistość. Zrównoważony sektor kulturalny w Europie ma dużo do zaoferowania. Niezależne przeprowadzone na zlecenie Komisji Europejskiej badanie z 2006 r. oszacowało, że 5,8 miliona ludzi należących do sektora kulturalnego wypracowuje 2,6% europejskiego PKB, dla porównania w przemyśle tytoniowym 1,9%⁴¹.

Komisja proponuje program ramowy na lata 2014–2020, który zachowa tożsamość marki najważniejszych części obecnego programu *Kultura: Kultura, Media, Media Mundus* i przedsiębiorstwa branży kultury i branży twórczej. W wyniku wniosków dotyczących kultury i mediów nastąpi

---

³⁹ *Vorschlag für den Beschluss des Europäischen Parlaments und des Rates über das Programm KULTUR 2007*, Kommission der Europäischen Gemeinschaft, Brüssel, den 14.07.2004, KOM(2004)496, s. 1–26.

⁴⁰ Decyzja nr 1855/2006/WE PE i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. ustanawiająca Program Kultura (2007–2013).

⁴¹ *Zasady finansowania i rozliczania projektów realizowanych w ramach Programu KULTURA 2007–2013*, Instytut Adama Mickiewicza, s. 14.

wzrost budżetu o 37%, który łącznie wyniesie 1,6 mld euro w porównaniu do kwoty 1,2 mld euro przewidzianej w obecnych wieloletnich ramach finansowych. Program przewiduje stworzenie „pojedynczego punktu kontaktowego” dla wszystkich branż sektora kultury i twórczego, z biurami zajmującymi się komponentami *Kultura i Media*, koncentrującymi się na danych sektorach i ich szczególnych potrzebach. Nowością w programie będzie innowacyjny instrument finansowy, prowadzony przez Europejski Bank Inwestycyjny, ułatwiający dostęp do funduszy na finansowanie działalności przedsiębiorstw branży kultury i branży twórczej.

Unia coraz bardziej liczy się z kulturą. Świadczy o tym wielopłaszczyznowość podejmowanych akcji. Jest świadoma roli kultury i uwzględnia jej znaczenie w procesach integracyjnych, wyraża również przekonanie o komplementarności kultury z innymi dziedzinami UE. Z polityką kulturalną UE ściśle powiązane są: polityka audiowizualna i polityka oświatowa.

Dzisiaj centralnym nośnikiem kultury są media, a związana z nimi polityka audiowizualna zawiera się w polityce kulturalnej. Środki przekazu traktowane są jako towar i podlegają regulacjom rynku wewnętrznego UE, natomiast kultura przekazywana przez nie towarem nie jest (podlega postanowieniom Traktatu z Maastricht). Polityka audiowizualna nieco wykracza ponad politykę kulturalną, a to właśnie za sprawą licznych regulacji prawnych.

Głęboka ingerencja Unii Europejskiej w kwestie audiowizualne nie jest ingerencją w politykę kulturalną poszczególnych państw członkowskich, ale regulacją dotyczącą swobodnego przepływu usług. Szczegółowość niektórych zapisów zawartych w dyrektywach ma za zadanie wpłynąć na zachowanie zasady konkurencji, zapobieganie nadużyciom w stosunku do konsumenta, zapewnienie swobodnego przepływu towarów, zapewnienie bezpieczeństwa gospodarce wobec zewnętrznych czynników ekonomicznych.

Już w latach 80. XX w. dostrzeżono, iż pełna integracja ekonomiczna bez uwzględnienia aspektu kulturowego, a głównie roli mediów, jest po prostu niemożliwa. Denis de Rougemont twierdził: „Rozwój telewizji, łączącej europejską kulturę i technologię, które są kluczem do przyszłego rozwoju, jest po prostu konieczny”⁴².

---

⁴² Za: R. Collins, *Audiovisual and Broadcasting Policy in the European Community*, London 1993, s. 10.

Na początku bieżącego stulecia Unia Europejska podejmuje zdecydowane działania w kierunku wykorzystania kultury jako jednej ze wspólnych polityk UE. Wychodzono z założenia, że polityka kulturalna w Unii w ramach procesu rozszerzenia i pogłębianiu integracji stworzy w przyszłej Europie odpowiednie warunki do budowy modelu społeczeństwa wielokulturowego. Koncepcja społeczeństwa wielokulturowego ściśle jest łączona założeniami społeczeństwa obywatelskiego. Przed koncepcją społeczeństwa wielokulturowego, na przeszkodzie mogą stanąć powszechne szczególnie wśród nowych państw członkowskich Unii Europejskiej obawy, że spowoduje to ograniczenie ich tożsamości kulturalnej. Trudno będzie pogodzić uniwersalizm kultury europejskiej z kulturami lokalnymi. Jednak coraz częściej w kierowniczych gremiach UE dostrzega się oczywiste fakty, że całe bogactwo kultury europejskiej wynika z jej lokalnych, regionalnych i narodowych różnorodności.

Pełne rozwinięcie kwestii związanych z europejskim dorobkiem kulturalnym zostało ujęte w przyjętym 18 lipca 2003 r. Traktacie ustanawiającym konstytucję dla Europy. W preambule nawiązano do antycznych tradycji kulturalnych i społecznych, podkreślono znaczenie humanizmu wynikającego ze źródeł religijnych, praw człowieka sformułowanych w epoce oświecenia. Brak bezpośredniego odwołania się do chrześcijaństwa jako naturalnej podstawy kultury europejskiej, spowodował liczne protesty nie tylko środowisk kościelnych, ale i intelektualnych i politycznych. W traktacie konstytucyjnym zostało mocno podkreślone znaczenie kultury dla rozwoju społeczeństwa i przyszłości, znalazło to wyraz w stwierdzeniu „Europa [...] zamierza pozostać kontynentem otwartym na kulturę, wiedzę...”. Traktat ustanawiający konstytucję dla Europy nie wszedł w życie, ponieważ został odrzucony w referendum przez Francję i Holandię.

Międzynarodowa współpraca kulturowa

Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO) powstała 16 listopada 1945 r. na mocy podpisanego Aktu Konstytucyjnego, w preambule do którego czytamy, że ponieważ wojny rodzą się w umysłach ludzi, również w ich umysłach powinny być zwalczane.

W roku zakończenia drugiej wojny światowej stwierdzenie to nie dziwiło. Doświadczenia totalitaryzmów zmieniły nastawienie państw do kwestii wojny i pokoju – również tych, które jeszcze nie tak dawno uważały, że jedynie zasada zachowania status quo gwarantuje utrzymanie stabilizacji i rozwoju w świecie.

UNESCO jest organizacją multilateralną koordynującą działania służące rozwojowi międzynarodowej współpracy kulturalnej, oświatowej oraz naukowej. Tworząc standardy współpracy poprzez ustanawianie prawa międzynarodowego w wymienionych dziedzinach oraz mobilizując społeczność międzynarodową dla wspólnych działań, realizuje cele polityki, którą nazwalibyśmy dzisiaj public diplomacy. Wychodząc z założenia, że pokój to nie tylko stan braku wojny. Organizacja aktywnie zabiega o rozwijanie kultury pokoju w świecie. Wymaga to zaangażowania ze strony państw, współpracy różnych instytucji i wdrożenia programów, ale przede wszystkim zaangażowania ludzi, którzy są wolni od uprzedzeń, chęci rewanżu i nie powoduje nimi strach, lecz międzyludzka solidarność. Zakładając również, że pokój jest wyborem, który opiera się na poszanowaniu odmienności i nie jest możliwy bez dialogu, UNESCO stało się promotorem dialogu pomiędzy narodami i cywilizacjami. Organizacja wspiera wymianę doświadczeń, której celem jest trwały rozwój, oparty na założeniu, że kolejne pokolenia będą mogły korzystać z dziedzictwa, które jest udziałem współczesnych ludzi.

Aktywizacja rządów państw oraz społeczności lokalnych dla idei ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego, współpracy w dziedzinie nauki i edukacji oraz tworzenia społeczeństwa informacyjnego to jedne z podstawowych celów UNESCO. Ochronie dziedzictwa kulturowego służą uchwalane w drodze negocjacji międzyrządowych akty normatywne oraz liczne programy, stymulujące międzynarodową współpracę w dziedzinie kultury.

W dziedzinie kultury organizacji przyświecają trzy strategiczne cele:

- wypracowywanie i wdrażanie norm prawnych, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony dziedzictwa kulturowego;
- ochrona różnorodności kulturowej i budowanie dialogu między kulturami i cywilizacjami w oparciu o poszanowanie praw człowieka i demokrację;

- wzmocnienie związków pomiędzy kulturą a rozwojem poprzez upowszechnianie dobrych praktyk i wymianę doświadczeń, na przykład w zakresie polityki kulturalnej.

Dziedzictwo kulturalne (*cultural heritage/patrimoine culturel*) jest pojęciem, które obejmuje coraz szerszy zakres. Zgodnie z Aktem Konstytucyjnym UNESCO jednym z celów Organizacji jest ochrona „spuścizny ksiązek, dzieł sztuki, zabytków historii i nauki [...]”. Działalność UNESCO w tej dziedzinie przejawiała się w różnych formach. Obecnie dziedzictwo kulturalne w UNESCO umownie dzieli się na:

- dziedzictwo materialne, na które składają się zabytki nieruchome (w tym Światowe Dziedzictwo),
- dziedzictwo ruchome,
- dziedzictwo niematerialne, przekazywane przede wszystkim za pomocą przekazu ustnego i tradycji.

Zabytki piśmiennictwa są przedmiotem programu *Pamięć Świata*⁴³.

Miejsca wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa stanowią wspólne dobro ludzkości. Wyróżnia je „najwyższa powszechna wartość” uznana w rozumieniu Konwencji UNESCO z 1972 r. dotyczącej Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego. Światowe Dziedzictwo ma przedstawiać różnorodność kulturalną i bogactwo natury wszystkich regionów świata. Szczególna opieka, jaką miejscom zaliczonym w poczet Światowego Dziedzictwa mają zapewnić państwa-strony Konwencji, ma je chronić przez zniszczeniem i pozwolić na zachowanie ich w możliwie niezmięnionej postaci dla przyszłych pokoleń. Konwencja jest umową międzynarodową określającą obowiązki państw-stron i instrumentem współpracy międzynarodowej. Warunkiem wpisu zabytku na Listę Światowego Dziedzictwa jest spełnienie jednego lub kilku kryteriów stanowiących o jego wyjątkowości w skali światowej. Miejsca zaliczone w poczet Światowego Dziedzictwa muszą odpowiadać wymogom autentyczności i integralności, określonym w Wytycznych operacyjnych (*Operational Guidelines*) do Konwencji UNESCO. Obecnie na Liście Światowego Dziedzictwa znajduje się 878 miejsc w 145 krajach: 679 obiektów kulturalnych, 174 naturalne

---

⁴³ Program UNESCO „Pamięć Świata” został utworzony w roku 1992. Jego celem jest podejmowanie działań służących zachowaniu, ratowaniu i udostępnianiu dziedzictwa dokumentacyjnego.

i 25 o charakterze mieszanym kulturalno-przyrodniczym. Na Listę Dziedzictwa Zagrożonego wpisanych jest obecnie 30 miejsc.

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu;
- spektakle i widowiska;
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne;
- wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki;
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Do czasu przyjęcia konwencji jedynym instrumentem normatywnym UNESCO w tej dziedzinie były *Zalecenia dotyczące ochrony kultury tradycyjnej i ludowej* z 1989 r. (*Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore/Recommandation sur la sauvegarde de la culture traditionnelle et populaire*).

Jedną ze statutowych form działalności UNESCO jest tworzenie standardów i norm międzynarodowych. Normy międzynarodowe mogą być przyjęte w postaci konwencji, rekomendacji (zaleceń) lub deklaracji. „Zalecenia” stanowią zbiór wskazań. Organizacja zachęca państwa członkowskie, by uwzględniły te wskazania w ustawodawstwie krajowym. Konwencja po ratyfikowaniu jest dokumentem o wiążącej mocy prawnej dla państwa-strony.

Istnieje pięć konwencji UNESCO dotyczących ochrony dziedzictwa kulturalnego:

- 1) Konwencja o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego (Haga, 1954 r.) wraz z I (z 1954 r.) wraz z II Protokołem (z 1999 r.)⁴⁴.

---

⁴⁴ http://www.dwp.wojsko.pl/dzial/rewitalizacja/ak_norm/Haga.pdf.

- 2) Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury (Paryż, 1970 r.)⁴⁵.
- 3) Konwencja dotycząca Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego (Paryż, 1972 r.)⁴⁶.
- 4) Konwencja dotycząca podwodnego dziedzictwa kulturalnego (Paryż, 2001 r.)⁴⁷.
- 5) Konwencja dotycząca ochrony kulturalnego dziedzictwa niematerialnego (Paryż, 2003 r.)⁴⁸.

UNESCO wspierała działania prowadzące do rozwoju poszczególnych kultur i ochrony ich przed negatywnymi skutkami globalizacji. Przejawem aktywności organizacji w tym zakresie były kolejne inicjatywy podejmowane pod hasłem ochrony różnorodności kulturowej. Międzynarodowa Konferencja w Sztokholmie w 1998 r. poświęcona polityce kulturalnej, Powszechna Deklaracja UNESCO o Różnorodności Kulturowej oraz przyjęta 20 października 2005 r. Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego.

Instrumentem prowadzącym do rozwoju przemysłów kulturalnych i zapewnieniu rozwoju poszczególnych kultur w świecie jest aktywna **polityka kulturalna**. W czasach kultury masowej i globalizacji sztuka niekomercyjna, nie mogąc liczyć na sukces rynkowy, wymaga alternatywnych źródeł finansowania, ale przede wszystkim takich rozwiązań systemowych, które je zapewnią. Sytuacja podobnie przedstawia się w przypadku zagrożonych zniknięciem języków, zwyczajów lokalnych, kultur narodowych słabiej reprezentowanych w świecie. Wszystkie one stanowią wspólne dziedzictwo ludzkości i jako takie wymagają ochrony i wsparcia. Na forum międzynarodowym dyskusja na temat granic interwencjonizmu i możliwości wpływu państw na rozwój kulturalny społeczeństw toczy się pod hasłem ochrony różnorodności kulturowej.

---

⁴⁵ <http://www.park.pl/prawo/1950-1980/du197400200106.html>.

⁴⁶ <http://www.mk.gov.pl/pknbt/polskadoc006.php>.

⁴⁷ http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=1779&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.

⁴⁸ <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00006>.

Jednym z punktów zwrotnych w dyskusji nad różnorodnością kulturową była konferencja UNESCO w Sztokholmie w 1998 r. Do stolicy Szwecji zjechały wówczas delegacje 145 państw, w tym Polski, aby zastanowić się nad miejscem polityki kulturalnej we współczesnym uniformizującym się świecie. Opublikowany rok wcześniej raport Światowej Komisji Kultury i Rozwoju, zwany również Raportem de Cuellara, łączący kwestie rozwoju ekonomicznego z rozwojem kulturalnym i stanowiący, że ten pierwszy nie jest możliwy bez drugiego, nadał ton dyskusji. Nie bez znaczenia dla przebiegu debaty była zakończona również rok wcześniej Światowa Dekada ONZ Rozwoju Kulturalnego. Konferencja w Sztokholmie zaowocowała przyjęciem założeń mających prowadzić do następujących celów:

- uczynienie z polityki kulturalnej jednego z kluczowych elementów strategii rozwoju;
- sprzyjanie twórczości i uczestnictwo w życiu kulturalnym;
- umocnienie polityki i działań praktycznych na rzecz ochrony i rewitalizacji dziedzictwa materialnego i niematerialnego;
- promowanie przemysłu kulturalnego;
- promowanie różnorodności kulturowej i językowej.

Polityki kulturalne poszczególnych państw w Europie różnicują jedno państwo od innych, ponieważ istnieją różne typy struktur administrowania kulturą: państwo federacyjne – Republika Federalna Niemiec, Austria i Belgia, czy państwa, które delegują swoje kompetencje organizmom quasi-autonomicznym (Wielka Brytania, Finlandia), a także państwa scentralizowane, takie jak Portugalia, Luksemburg, Grecja, czy państwa zdecentralizowane, jak np. Hiszpania, Włochy, Szwecja i Francja.

Summary

The cultural basis of European integration consists of historical elements. Cultural factor does not become the driving force from the beginning of the integration process of Western Europe, the recognition were primarily economic issues. Although it is the Council of Europe, was the first to become interested in issues of culture, however, the European Union is taking concrete steps in this field and provides the framework for European cultural policy. The activities of the two or-

ganizations, despite the fact that on the same issue, there are common activities, but rather complementary.

Абстракт

Культурные основы европейской интеграции состоит из исторических элементов. Культурный фактор не стать движущей силой с самого начала процесса интеграции Западной Европы, были в первую очередь признание экономических вопросов. Хотя это и Совета Европы, был первым, кто заинтересовался вопросами культуры, тем не менее, Европейский Союз предпринимает конкретные шаги в этой области и обеспечивает основу для европейской культурной политики. Деятельности двух организаций, несмотря на то, что по тому же вопросу, имеются общие мероприятия, а скорее дополняют друг друга.